

KRÓNIKA

Pongrácz Lajos születésének 200. évfordulóját ünnepelték Felsőtúron

A Korpona-patak völgyében, Ipolyság határvárostól 6 km-re északra terül el a megközelítőleg 600 lelket számláló kis község, Felsőtúr. A helység neve először II. Géza 1156. évi oklevelében fordul elő *Tur* alakban. Az okirat Martinius esztergomi érseknek az esztergomi káptalan részére tett oltár- és miseadományát erősíti meg. Tíz Hont megyei községet sorol fel, melynek dézsmáját az érsek átengedte a káptalannak. Ezek közt találjuk Túr is. Emellett a XI–XIII. századból található írásos feljegyzéseket *Túr hegy* néven, illetve olvashatunk bejegyzéseket a Hontpázmány nemzetség tagjai közt folyó birtokviszályok során keletkezett három Túr, s köztük Felsőtúr keletkezéséről is.

Az említett település a Pongráczok egyik állandó szálláshelye volt. E családnévről csak a közelmúltban „fújták le” a hosszú idő által „ráülepedett port” helytörténészeink. Kutatómunkájuk révén rávilágítottak a Pongrácz család tagjainak a közjó megteremtésében tett fáradozásai által szerzett érdemeire, valamint a politikai, kulturális és történelmi szerepükre, úgy regionális, mint országos szinten. Említésre méltó tény az is, hogy az 1848/49-es szabadságharcban a család 28 tagja vett részt, Lászlót maga Kossuth nevezte ki századosnak, majd Görgey őrnaggyá, később alezredessé léptette elő. Sándor, Lajos testvére altábornagy volt, másik testvére, István a tábornoki rangig vitte.

Pongrácz Lajos nem volt katonatípus, inkább a közügyekben tevékenykedett több évtizeden át mint szolgabíró, főjegyző, törvényszéki ülnök, táblabíró és alispán. 1815. február 15-én született Felsőtúron, és ugyanitt helyezték örök nyugalomra 1899. augusztus 13-án a családi sírboltban. A kiváló férfiú, Hont krónikása, a haladó mozgalmak pártolója, a kultúra mecénása, író és lapszerkesztő publikált Kossuth *Pesti Hírlapjában*, emellett Kossuth pénzügyminisztériumának titkára is volt. Írt útirajzokat, helytörténeti munkákat, de verseket is, népdalokat gyűjtött és oszlopos tagja volt a Honti Kaszinónak is. Amint azt Csáky Károly írja *Honti barangolások* című könyvében: széles körű tevékenysége „*alapján föltel-lenül megérdemli, hogy szelleme előtt legalább a szűkebb haza tiszteljen*”.

Jeles nap volt számunkra 2015. október 10., amikor Pongrácz Lajos születésének bicentenáriumát

ünnepeltük. Falunk jeles szülötte lelki üdvéért ajánlott szentmisével kezdtük ünnepségünket, melyet egyházközségünk lelkipásztora, Nagy János esperesplébános és Hlédik László palásti plébános celebrált. A kitűnő rétorikával megáldott László atya prédikációjában úgy utalt Pongrácz Lajos munkásságára, mint egyfajta iránytűre, mely a jövő nemzedéknek, ezáltal nekünk is segítségünkre válhat az életben való helyes eligazodásban. A szentmise után, ünnepi köszöntőt mondott Sztyahula Tamás, Felsőtúr polgármestere, majd Lészko Katalin, a Pongrácz Lajos Alapiskola igazgatónöje. Beszédeikben mindketten méltatták falunk szülöttjének egyedi életfilozófiáját és annak érvényességét a mai időkre vonatkoztatva. Ezután az iskola diákjainak szavaltai következtek, az ünneplő tömeg a templomkertbe vonult, ahol meg-

Az emléktábla felavatása

(Balról jobbra: Nagy János esperesplébános, Hlédik László plébános, Sztyahula Tamás polgármester, Lészko Katalin iskolaigazgató; Jarmila Šišková felvétele)

szentelésre és leleplezésre került Pongrácz Lajos emléktáblája. A leleplezést koszorúzás követte, mely a különböző helyi szervezetek, többek közt Felsőtúr Község Önkormányzatának, a Pongrácz Lajos Alapiskolának, A Pongrácz Lajos Társaságnak, a Honti Múzeum és Galéria Baráti Körének, valamint Nógrád Község Önkormányzatának és Nógrád Község Szlovák Kisebbségi Önkormányzatának képviselői jelenlétében zajlott. Ezt követően a helyi kultúrházban szakmai konferencia keretén belül folytatódott az ünnepi esemény, amelyen olyan meghívott vendégek adtak elő az ünnepelt életéről, mint Csáky Károly helytörténész–etnográfus, Kiss László orvos, író, orvostörténész, Hála József geológus, muzeológus és néprajzkutató, valamint Lendvay Tibor nyugalmazott iskolaigazgató. Előadónk más-más szemszögből mutattak rá Pongrácz Lajos életének fontosabb mozzanataira, amely által összetettebb, kerekébb képet kaphattunk jeles elődünk fáradalmairól és lokálpatrióta munkásságáról. A konferenciát követő fogadásra a szomszédos kúriában került sor, ahol kötetlen beszélgetést folytattunk a meghívottakkal.

Az elhangzott előadások hatására fogalmazódott meg bennem a gondolat, miszerint olyan embert ünneplünk, aki bár 200 éve született, munkásságának hatása mind a mai napig érezhető. Annak ellenére, hogy földi maradványai már több mint egy évszázada a családi sírboltban pihennek, széles körű tevékenysége, eszméi, tettei által ma is él, és arra sarkall minket, utódokat, hogy az ő példáját követve építsünk erős, összetartó közösséget!

Kázmér László

Szabó József, „a legnagyobb magyar geológus” szobrot kapott Tokajban

A Szabó József geológus munkája nyomán készült *Tokaj-Hegyalja földtani térképe* megjelenésének 150. évi jubileuma alkalmából a Tokaj Alapítvány szobrot emelt Tokajban a térkép alkotójának, egyidejűleg reprint kiadásban megjelentette a térképet. A szoboravatásra nagyszámú megjelent körében 2015. szeptember 18-án került sor a tokaji Paulai Ede Színház előterében. Az ünnepség Demeter Anett műsorvezetése mellett Demeter Zoltán, a Tokaj Alapítvány Kuratóriumának elnöke beszédével kezdődött. Hangsúlyozta: A Hegyalja hálás azoknak a nagy formátumú személyiségeknek, akik életük alkotó szakaszából sokat áldoztak a borvidék megismertetéséért és felemelkedéséért. Ezek egyike volt Szabó József. Majd Posta György, Tokaj város polgármestere ismertette a település törekvéseit azért, hogy Tokaj a hegyaljai borvidék fővárosa legyen. A szobor, mely Illyés Antal szobrászművész alkotása, Demeter Zoltán és Posta György általi leleplezése után tartotta meg alábbi emlékező beszédét Szabó Józsefről, a Tokaj-Hegyaljáért sokat tevő „legnagyobb magyar geológus”-ról Kecskeméti Tibor geológus, a Magyar Természettudományi Múzeum címzetes főigazgató-helyettese.

A szerk.

* * *

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Szabó József geológus, a Pesti Egyetem ásvány–kőzetan professzora a Tokaj-Hegyaljai Bormivelő Egyesület megbízásából 1863-tól földtani vizsgálatokat és térképezést végzett a Hegyalján. Hegyalja legnagyobb részét miocén kori vulkáni kőzetek építik fel, melyek mállásából képződő talajok befolyásolják a szőlők, s a belőle készült borok minőségét. Az egyesület arra volt kíváncsi: hol milyen kőzet fordul elő? Szabó vizsgálatai során elkülönítette és térképen ábrázolta a különböző kőzetek előfordulását. A térkép 1865-ben jelent meg színezetten.

A térkép megjelenésének 150. évfordulójáról a Tokaj Alapítvány azzal emlékezett meg, hogy a neves geológusnak szobrot emelt.

Szabó József 1822-ben született Kalocsán. A geológia megszerettetésére kevésbé alkalmas „követlen” táj szülöttje először filozófiát és jogot tanult a Pesti Egyetemen. 1841-ben Selmecbányára került joggyakornoknak, ahol kapcsolatba került a bányamérnök-hallgatókkal. A társaságukban tapasztaltak nyomán olyannyira érdekesnek tartotta a bányász szakmát, hogy elvégezte a bányamérnök szakot. 1844-ben tanulmányutat tett Morvaországban, Sziléziában, Galíciában, Porosz- és Oroszországban. 1846-tól bányamérnökként dolgozott különböző beosztásokban Zsarnovicán, Nagybányán és Felsőbá-

nyán. 1847-ben a budai József Ipartanoda vegyatan tanára. 1848-ban Kossuth a puszkaporgyártáshoz szükséges salétromellátás kormánybiztosává nevezi ki.

A szabadságharc alatti tevékenységéért komolyabb büntetést nem kapott, csak az előléptetésekből maradt ki. 1855-ben a Budai Főreáliskola tanára, 1858-ban a Pesti Kereskedelmi Akadémia kémia–fizika tanára, majd 1860-tól a Pesti Egyetem Ásványtani Tanszékén előbb helyettes, majd rendes tanár. Ekkor teljeseedik ki tudományos munkássága. Tudományos cikkeket, tankönyveket ír, irányító szerepet játszik a Magyar Tudományos Akadémia, a Magyarhoni Földtani Társulat, a Királyi Magyar Természettudományi Társulat munkájában.

Nemzetközileg is kiemelkedő eredménye egy jellegzetes és hazánkban is nagy elterjedésű, akkorigiban *trachit*nak nevezett vulkáni kőzetnek rendszerezése. Elsőként figyelte meg az Alföld medence-aljzatán észlehető szerkezeti mozgások jeleit. 1858-ban a Magyar Tudományos Akadémia levelező, majd 1867-ben rendes tagja. Munkásságát külföldön is elismerik, a Párizsi Tudományos Akadémia tiszteleti tagjává választja, a Bolognai Egyetem díszdoktorrá avatja. Jelentős szerepet játszik a Nemzetközi Földtani Kongresszusok munkájában. Számos bizottság tagja, többek közt a földtani térképek szín- és jelkulcsának összeállítását végzőnek is. Nemzetközi kapcsolatait nagyban segítette széles körű nyelvtudása. Jól beszélt németül, angolul, franciául és latinul. De értett görögül, olaszul és szlovákul is. Európán kívül járt Amerikában és Afrikában.

Kiváló oktató volt, geológusok, mineralógusok és petrográfusok nemzedékét nevelte ki. Nagy súlyt helyezett a gyakorlatra és a szemléltetésre. Ennek érdekében nagy és értékes gyűjteményt alakított ki a tanszékén, mely 1886-tól mindmáig a legértékesebb geo-gyűjteményeink közé tartozik. S ő alkalmazta először a Párizsból hozott gépével a

diavetítést az oktatásban. Későbbi utóda, Vadász Elemér „*a legnagyobb magyar geológus*”-nak nevezte. S hogy ez méltán igaz, jelzi: róla nevezték el a Magyarhoni Földtani Társulat legnagyobb szakmai elismerését, a *Szabó József-émlékérmet*, az Eötvös Loránd Tudományegyetemen, a Magyar Földtani és Geofizikai Intézetben és a Magyar Természettudományi Múzeumban szobra van, festmény készült róla, ősmaradványt neveztek el tiszteletére, több emléktábla, utca őrzi, valamint a Geológiai Technikum őrizte a nevét.

Szabó József munkásságának legkiemelkedőbb része a vulkáni kőzetek tanulmányozása. Erre a Kárpátok belső vulkáni koszorújának hegységei voltak a legalkalmasabbak. Főként a Selmeci-hegység, valamint Tokaj-Hegyalja vulkáni kőzeteivel foglalkozott. Utóbbi területen vizsgálódott a legintenzívebben. Az „*Incipit in Sátor, definit in Sátor*” (az abaujszántói Sátor-hegytől a sátoraljaújhegyi Sátor-hegyig) latin mondás szerinti Hegyalja mintegy 25 községének területét járta be többnyire gyalog 1863 és 1865 között. Az 1:57 600 méretarányú topográfiai térképre 9 kőzetcsoport elterjedési foltjait rajzolta be. Közte a köznyelv által *nyirok*nak nevezett képlékeny agyagot, mely a különböző trachitfélék, mint utóbb kiderült, nyomelemben dús mállástermék. A nyirok elnevezést a népnyelvből Szabó emelte be a szaknyelvbé. A képződményekből a helységek feltárásaiból kőzetmintát vett, fennmaradt jegyzetei szerint mintegy 125 példányt. Ezek közül 25 példány Szabó József kézírásos alátétcedulájával ellátva a sárospataki Református Kollégium Rákóczi Gimnáziumának szertárában található. A nagy értékű, szakszerűen és gondosan kezelt gyűjteményt a feledhetetlen emlékü Egey Antal tanár úr mutatta be nekem egy szakfelülvéleti látogatásom alkalmával.

Szabó térképezéséről 1865. szeptember 2-án számolt be Pozsonyban a Magyar Orvosok és Természettudományi Társulat XI. Nagygyűlésén. A beszámoló a rendezvény *Munkálatainak* 231–234. oldalán jelent meg. A térkép nyomtatott formában 1865-ben került közforgalomba. A mű nemzetközi szempontból is egyedülálló. Ugyanis amikor 1987-ben a Magyar Természettudományi Múzeum egy vendégkiállításán a franciaországi Vichyben bemutatta, a szőlész-borász nagyhatalom Franciaország ökológusai és ampeológusai a legnagyobb elismerés hangján mondták: tudomásuk szerint ez az első olyan földtani térkép a világon, mely a termelők igényei szerint készült. Ki kell emelnünk, hogy a kincset érő eredeti térképet a Tokaj Alapítvány reprint kiadásban megjelentette, ezzel lehetővé tette, hogy a magyar szellemi örökség e kiemelkedő értéke szélesebb körben is hozzáférhető legyen. Köszönet e nagyvonalú gesztusért!

Köszönet a Tokaj Alapítvány kurátorainak, köztük különösen az ötletadó, s a szobor költségeit vállaló Demeter Zoltánnak, a remek szobor alkotójának, Illyés Antal szobrászművésznak, a szobornak reprezentatív helyet biztosító Tokaj Városának, élén

Posta György polgármesterrel, valamint mindazoknak, akiknek szívügyük, hogy Tokaj a Világörökség részét képező hegyaljai borvidék fővárosa legyen.

Kecskeméti Tibor

Dénes György-emléktábla Bódvaszilason

Dénes György

előtt hangsúlyozni kell, hogy minden tudományos „moccanása” előtt rendkívül gondos, lehető mélységig hatoló gyűjtést végzett. Mondhatnánk, hogy korunk Orbán Balázsja volt. Előadásaiiban, írásaiban ezekre mindig etikusan, ugyanakkor elemzően, s ha az ő meglátását vélte helyesnek, a tudomány mindenkori nagyságainak véleményét is kritikával illetve, hivatkozott. Barátai, tisztelői két alkalommal (75. év, 88. év) tisztelték meg őt köszöntő „soktudományú” konferencia megszervezésével, s az ezen alkalmakkor elhangzott előadások köteté formálásával. Karszt- és barlangkutató generációk példaképe volt, aki energiájával, lendületével a fiatal kutatókat is mindig mozgósítani tudta.

A jogász, történész. A budapesti Közgazdaságtudományi Egyetemen 1952–1956 között történelmet tanított. Több tanulmányban foglalkozott szülőföldjének, Orosháza környéknek történetével. Kismonográfiában megírta Bódvaszilás történetét, s több gömör-tornai település középkori történeti földrajzát. Munkáját nagyban segítette kiváló latinnyelv-tudása. Történész lelke karsztkutatóként is működött, nagyszámú kisebb-nagyobb írásban örökölte meg a Magyar Karszt- és Barlangkutató Társulat, a Magyar Barlangi Mentőszolgálat félszázados történetét. De nem feledkezett meg ezen szervezetekben korábban működött kutatók neves évfordulóiról sem.

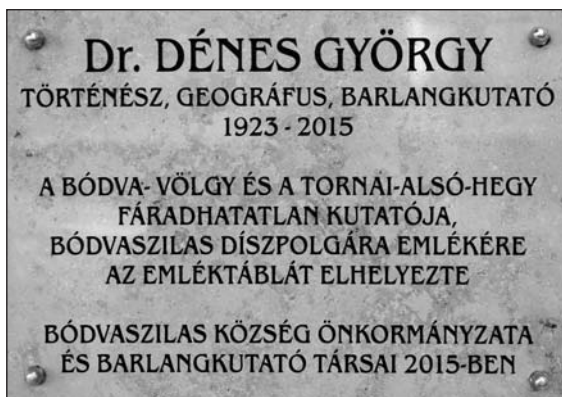
A sors rákényszerítette, hogy holokausztkutató is legyen. A bergen-belseni koncentrációs tábor túlélőjeként több évtizedet dolgozott a bergen-belseni történelemeket kutató nemzetközi csoport munkájában. Magyarországi túlélőket összefogó csoportot hozott létre, eredményeit rendszeresen továbbította a németországi Cellében lévő kutatóközpontnak. Több tanulmánya, cikke jelent meg e témában németül és magyarul. Munkáját elismerték itthon és Németországban. Ez utóbbit jelzi, hogy 2013-ban megkapta a *Német Szövetségi Köztársaság Érdemrendjének szalagos Érdemkeresztjét*.

A karszt- és barlangkutató. Az 1950-es évek elején már aktívan túrázott a Meteor Turista és Természetbarát Egyesülettel, ahol később alapító tagja lett az egyesület Barlangkutató Csoportjának. Az ötvenes évek második felében részt vett az Aggtelek térségi útikalauz munkálataiban, a felszíni túraútvonalakat állította össze. Ekkor ismerte föl a karsztvidék számos, barlagi feltárással alkalmasnak ítéltető pontját. Ezekre vezette az 1957–1973 közötti években a Meteor Barlangkutató Csoportja nyári barlangkutató táborait.

1958-ban részt vett a Magyar Barlangkutató Társulat újjászervezésében. A társulatnak 12 éven át főtájkára, 21 éven át elnöke, társelnöke, haláláig tiszteletbeli elnöke volt. Ezekben az években számos eredményes hazai és külföldi expedíciót is vezetett. 1961-ben vezetésével vált ismertté Bódvaszilás határában a feltáró egyesületről elnevezett Meteor-barlang, hazánk egyik legszebb cseppköbarlangja. 1984-ben, a Rózsa-dombi Kinizsi Sport Egyesület munkáját támogatva segítette a József-hegyi-barlang feltárást. Hivatalos és magánútjai során a Föld karszterületeinek tekintélyes részét bejárta. A Vízgazdálkodási Tudományos Kutató Intézet (VITUKI) munkatársaként karszthidrológiai és izotóphidrológiai kutatásokat vezetett. Utóbbinak rendezés alatt álló adatbázisa nemzetközi jelentőségű.

A Barlangi Mentőszolgálat (BMSz) megszervezője, vezetője. A magyar szakirodalomban regisztrált első barlangi baleset 1921-ben történt, de a mentést az elkövetkező évtizedekben gyakorlott barlangászokból alkalmilag összeszervezett csoportok végezték. Így volt ez az 1960-as évek elejéig, amikor a megszaporodott számú eseteket már nem lehetett ilyen alkalmi módon megoldani. A hatóságok

ekkor már több éve rendszeresen hozzá fordultak segítségért, amikor barlangi baleset gyanúja merült fel. Ő mindig eredményesen szervezte meg és irányította a mentőakciókat. Az 1961-ben megalakult Barlangi Mentőszolgálatnak (BMSz) ő lett a vezetője. Közel fél évszázadon át volt vezetője, majd elnöke az 1990-ben Magyar Barlangi Mentőszolgálat néven egyesületté alakult csapatnak. 2010-től tiszteleti elnök. A szervezet nevéhez mintegy 300 mentőakció során több, mint 500 emberélet megmentése fűződik. Sok év munkájaként a BMSz mára egy több, mint 100 önkéntesből álló, széles kapcsolat-rendszerrel működő, nemzetközileg is elismert képességű mentőalakulattá vált.

A Dénes György emléket őrző tábla Bódvaszilason

Aktívan részt vett 1965-ben a Nemzetközi Barlangtani Unió Barlangi Mentő Bizottságának megalakításában. Ez a szervezet 1979-ben először titkárává, majd 1983-ban elnökhelyettesévé választotta. 1993-tól tiszteleti elnökként kísérte figyelemmel a barlangi mentés nemzetközi ügyét. Tevékenységét és eredményeit a hazai állami és társadalmi szervezetek számos kitüntetéssel ismerték el.

A helynévkutató. Főleg a gömői és tornai karszterületen kutatta a földrajzi neveket. A dél-szlovákiai Vály-völgy neveit például több éven át a helyszínen vizsgálta. Csak néhány példát említünk: a *pest* (Pest) és *szóbokra* (Peskő), a *Baradla*, *Esztramos*, *zsomboly*, legújabban a *szír* (balkáni eredetű köles-fajta) jelentésének tisztázása. Névtani kutatásai kapcsán ki kell emelni, egyrészt, hogy azok a földmagyar népének százados ismeretanyagát is hasznosították, másrészt, hogy eredményei e térségek történeti földrajzához is, közvetve a mai földhasznosításhoz is adatokat szolgáltatnak.

Az egyetemi és ismeretterjesztő előadó. Több éven keresztül, meghívott tanárként karsztos ismereteit a pécsi tudományegyetemen adta tovább. Útjairól, kutatásairól rendszeresen beszámolt a Magyar Karszt- és Barlangkutató Társulat, a Meteor Természetjáró Egyesület, a Magyarhoni Földtani Társulat, a Természetudományi Ismeretterjesztő Társulat előadóülésein. Jó előadó volt, mind egyetemi, mind pedig ismeretterjesztő előadásaira lelkiismeretesen készült, azokat kiválóan dokumentálta. Minden előadásán szép magyarsággal, (köz)érthetően fogalmazott, a hallgatóság fölkészültségére mindig figyelemmel. Hangsúlyozni kell, hogy az újabkori magyar barlangkutató-történet megjelent és kéziratban maradt írásai nélkül valóságként nem állítható össze.

A magyar hazafi. Az Árpád-kori történelem kiváló, az újabb korok történetének jó ismerője volt. Helyhez kötött idézeteket Anonymus művéből, volt hogy latinul, vagy Györffy György történész, László Gyula régész írásából citált. A hatvanas évek elején (!) a csehszlovák–magyar határállomás, Tormanádaska vasútállomásán éjfél tájban együtt zúgtuk: *Krasznahorka büszke vára, ráborult az éj homálya...*

A világ számos országa befogadta volna, de ő fel-feldobott kőként mindig visszajött. Mindig hazajött. Szavaival (de sosem didaktikusan), tetteivel jó, dolgos embernek és magyarnak igyekezett nevelni mindannyiunkat.

A lírai alkat. A barlangkutató-táborokban, az esti táborfűz mellett verseket mondott, olvasott fel nekünk, ifjaknak a magyar-, s a világlírástól legszebb, főleg szerelmes terméséből. Talán a legemlékezetesebb, amely mintha ars poetikája lett volna, Anakreón *Gyülölöm* című verse (Radnóti Miklós fordításában):

*Gyülölöm, azt aki telt kupa mellett, bort iszogatóván,
háborút emleget és lélekölő viadalt.
S kedvelem azt, aki bölcs és Aphrodité meg a Múzsák
szép adományairól zengve szeretni tanít.*

A munkásságát méltató kötetek. *Dénes György 75 éves.* Munkásságát méltató köszöntések és tiszteletére írt tanulmányok. Karszt és Barlang 1998–1999. I–II. (2002) 124 p., szerkesztette: Tóth Álmos. Kiadta: Magyar Karszt- és Barlangkutató Társulat. Ez az ünnepelt kiadásában is megjelent 2011-ben. *Dénes György 88 éves.* Köszöntők és tanulmányok a 88 éves Dénes György tiszteletére. Szerkesztette: Tóth Álmos és Bárh M. János. Kiadta: Meteor Természetbarátok Turista Egyesülete, 2011. 308 p.

Az első kötetből idézzük Marosi Sándor geográfus, akadémikus köszöntőjének három mondatát: „Példát mutattál munkatársaidnak, tanítványaidnak, környezetednek föld felett és föld alatt emberségből, megbízhatóságból, alaposágból, új kutatási eredménynek eléréséből, amerre csak jártál [...]. Közben mindig tanítottál és neveltél. Számos tanítványodat, fiatal munkatársadat indítottad el irányítással és példaadásoddal a tudományos kutatómunka útján, akik közül számosan maguk is kiváló tudóssokká lettek és többen a mai ünnepi alkalommal itt most előadásaikkal köszöntenek fognak.”

Tóth Álmos–Hegedűs Gyula–Stieber József

A Móri úti kereszt felújítása Zámolyon

Díszpolgárként rendszeresen megkapom a *Zámoly Híreit*. A 2015. áprilisi számában, Bánszki István polgármester úr tájékoztatójából értesültem róla, hogy az önkormányzat helyi értéként kezeli, felújítja a Vörösmarty és a Rákóczi utcák kereszteződésében a Móri úti keresztet. A felújítás érdekében

A felújított Móri úti kereszt Zámolyon

meghirdetett közadakozáshoz csatlakoztam, mivel a szülőházam közelében álló, a második világháborúban súlyosan megsérült keresztet 1948 után édesapám, Lukács József kőművesmester építette újjá.

A keresztet 1882-ben állították, Tichy Jakab plébános idején, aki különös gondot fordított a templomon kívüli szakrális kisémlékekre. Ő tette lehetővé, hogy Báró Jenő zámolyi uradalmi tisztartó és felesége, Seidel Paulina alapítványt tegyen a kereszt felállítására és fenntartására. A kegyes alapítvány létrehozásához az engedélyt már 1881-ben kérte sógora nevében Seidel Pál pátkai plébános. Az alapítók így nyilatkoztak 1882-ben: „Isten nagyobb dicsőségére a zámolyi határban az úgynevezett Moóri út mellett, Ő Méltósága özvegy Gróf Lamberg Fülöpné, született Báró Wenckheim Mária kegyessége által nyert igen alkalmas helyen egy vörösmárvány keresztet állítunk, melynek fenntartására 40 frtot o. é., azaz negyven forintot osztrák értékben leteszünk.”

Az özvegy grófné által a kereszt számára átadott terület akkor még valóban a határban, az uradalmi gabonaföldek mellett volt. A mai Rákóczi utca csak a Nagyatádi-féle földreform (1920), illetve a Merán-uradalom parcellázása (1941) után épült be. A Móri út Csókakő várából vezetett Orondon (Csákberényen), Lajapusztán, Zámolyon keresztül a hatalmas váruradalom legszélső településére, Pátkára. Ezen a széles földúton jártak Bodajkra minden év szeptember 12-én, *Mária nevenapján* a gyalogos zarándokok. A kereszt helyének kiválasztása szerencsésnek mondható, a búcsújárók egy rövid imára megállhattak előtte.

Az alapítók utód nélkül múltak el, síremlékük, magas szürke obeliszk a Lamberg-kriptától jobbra található. Felirata:

Báró Jenő
uradalmi tisztartó
élt 54 évet
meghalt 1886.
Január hó 7-én.
Áldás hamvaira!

özv.
Báró Jenőné
szül.
Seidel Paulina
1837–1910

Sírhelyüket szép kovácsoltvas kerítés vette körül, amely pusztulófélben, darabokra törve ma is megvan.

A hazai, gerecei „vörösmárvány”-ból készült kereszt 1944/45 telének harcaiban tüzérségi lövedéktől telitalálatot kapott: felső része, a feszület a korpuszsal teljesen megsemmisült. Talapzata a felirati

táblával állva maradt, de néhány helyen repeszekről sérült. A római katolikus egyházközség Budapest-ről hozatta meg a beton korpuszt, amely nálunk az ágy alatt várta a kereszt elkészülését. Édesapám betonral pótolta ki a lelőtt feszületet, amire két kampós csavarral erősítette fel a korpuszt. A kiegészítéseket vörös cementfestékes anyaggal vakolta be, amely alig különbözött az eredeti faragott kőtől. Hátral belcarcolta nevét, amit gyerekkoromban sokszor olvastam. Évtizedek múltán, 1989-ben a Bécsi Egyetem néprajzprofesszorával, Olaf Bockhornnal utaztunk Gántra és Csákvárra. Kérte, hogy Zámolyon mutassam meg a szülőházamat. A keresztet is megnéztük, de akkor már nem volt olvasható a név. Most, hogy a kőfaragó lecsiszolta a ráarakódott mohát, szennyeződések, halványan újra látható.

Pajtásaimmal: Firnicz Pityuval, Sarus Juliskával, Filotás Borival sokat játszottunk a keresztnél az időközben óriásivá nőtt gesztenyefák árnyékában. Akkor még erős faoszlopokba csapolt korlát védte a legelőre járó szarvasmarháktól. A korláton naponta többször átpördültünk. Számtalanszor elolvastam a felirati táblát, ma is kívülről tudom:

*Az Isten nagyobb dicsőségére
állította
Bárá Jenő
és neje
Seidel Paulina
1882*

Minket még úgy tanítottak, hogy nemcsak a templom, hanem az útmenti feszület előtt is keresztet kell vetnünk. Ha egy nap ötször elmentem a *Jézuska* előtt, minden alkalommal keresztet vettem. A táblát kapott feszület egy darabját káposztáskőnek használtuk. Amikor 2001-ben a *Száz magyar falu könyvesháza* Zámoly kötetéhez lefényképeztem a keresztet, a korpusz hiányzott róla. A felújítás során Horváth Gábor kőfaragómester az egészet lecsiszolta, így már alig tűnik fel a két rész közötti különbség. A felirati tábla betűit aranyozta, a hiányzó korpuszt alumínium *Jézuskával* pótolta, fölé alumínium-táblát helyezett (INRI).

A felújított kőkeresztet a zámolyi hívek részvételével, 2015. június 14-én áldotta meg Mórocz Tamás bodajki plébános úr. Abban reménykedem, hogy még sokáig hirdetheti az állítatók szándékát.

Lukács László

Fekete Dezső Emléknep Bácsalmáson

Fekete Dezsőre, a bácsalmási könyvtár és helytörténeti gyűjtemény alapítójára emlékeztünk. Születésének 90. évfordulója alkalmából, október 17-én Fekete Dezső Emléknep rendezett a bácsalmási Vörösmarty Mihály Könyvtár és e sorok írója mint a Fekete Dezső emlékének ajánlott *Bácsalmás Könyvek* szerkesztője és kiadója.

Nagy öröm és megtiszteltetés volt számunkra, hogy díszvendégként üdvözölhettük körünkben a magyar könyvtáros szakma közismert szaktekinélyét, a 90 éves Gerő Gyulát, Fekete Dezső nemzedéktársát és egykori barátját. A várost Tóth Árpád alpolgármester, a hazai könyvtárosokat pedig Ramháb Mária megyei könyvtárigazgató képviselte a rendezvényen. De ott voltak egykori munkatársai, tisztelői és gyermekei is.

Ki volt Fekete Dezső? Olyan könyvtáros, aki szakmai munkájában kiemelt feladatnak tekintette a honismeretet, a helytörténeti kutatást. Gerő Gyulának 1961-ben a bácsalmási könyvtárról írott *Tíz esztendő* című kiadványban úgy nyilatkozott, hogy „... amikor 1953-ban Bácsalmásra került, Heves megyei származású lévén [1925-ben Pélyen született – A szerk.], úgy érezte, hogy nem tud rendszeresen dolgozni új munkakörében, ha nem ismeri meg alaposan Bácsalmás helyzetét, problémáit, könyvtári és társadalmi hagyományait. Mivel a mindennapi élet dokumentumait senki sem gyűjtötte, a múltrol pedig megfelelő írásos feldolgozás, mono- gráfia nem állt rendelkezésére, magának kellett az adatgyűjtést és a folyamatos publikációt megszerveznie.”

Fekete Dezső

Fekete Dezső mindezek szellemében kezdeményezte elsőként még az ötvenes években Bács-Kiskun megyében – a háború előtti falukutatás legszebb hagyományainak folytatásaként – a honismeretei moz-

galom újjászervezését, a Bácsalmás történetéhez kapcsolódó dokumentumok, tárgyak, eszközök összegyűjtését. Ez képezi alapját a jelenlegi helytörténeti gyűjteménynek. Nevéhez fűződik a bácsalmási Vörösmarty-kultusz kialakítása is. Mint ismeretes, koszorús költőnk volt Almás és környékének első népképviselője az 1848–49-es országgyűlésben. Ő javasolta, hogy a költő nevét viselje a könyvtár, illetve az általános iskola.

Húsz évig, 1953 és 1973 között dolgozott Fekete Dezső Bácsalmáson, és Gerő Gyula az emléknapon megerősítette, hogy ebben az időszakban a „bácsalmási könyvtárost” az ország legjobb és legismertebb könyvtárvezetői között tartották számon. Bácsalmás szerencséjének is tarthatjuk, hogy 1953-ban Bajáról az akkor még bácskai nagyközségbe került. Természetes falusi intelligenciája szorgalommal, figyelemmel és hallatlan nagy kitartással párosult. Fekete Dezső a bácsalmási könyvtárban olyan, úgynevezett szellemi műhelyt hozott létre, amelynek köszönhetően több író, újságíró és humán szakos tanár van az egykori könyvtári tagok között. Három sikeres, jelentős vezetői beosztásba került, könyvtárigazgató is ebből a körből startolt. Elsőként Szénásiné Harton Editet kell említenünk, aki Fekete Dezső utódja és munkájának kitűnő folytatója volt a bácskai kisvárosban. Nincsevics Klára a Pest Megyei Könyvtár igazgatójaként, Varga-Sabján Gyula pedig a kiskunhalasi Városi Könyvtár igazgatójaként vonult nyugdíjba a közelmúltban.

Nem szabad elfelejteni: Bácsalmás és környéke mezőgazdasági vidék, ahol a földeken dolgozók mellett „csak” az iparosnak, orvosnak, gyógyszerésznek és a tanítónak volt becsülete. Hogy ma már a könyvtárossról és a kultúrmunkásról is – adott esetben – elismeréssel szólnak, annak a munkának is rangja van, az mindkettőjük, Fekete Dezső és Szénásiné Harton Edit érdeme – írtam néhány éve Szénásiné Harton Edit könyvének előszavában. Fekete Dezső ezt folytatta 1973 után Kiskunhalason is, s erre Varga-Sabján Gyula emlékeztette az emléknap vendégeit és résztvevőit. Maradandót alkotott ebben a városban is.

Busa Ilona, Kiss Rózsa, Tordi Mária, Várfalvai Katalin, Bien Gábor, Harcsi Tibor, Kiss Pál, Szoboszlai Attila, Ruzsik Csaba, Vincze Imre alkotta az egykori, úgynevezett legendás honismereti szakkört, amely 1965-ben közös pályaművével dicséretben részesült az országos (felnőtt) honismereti pályázaton. Mi akkor hetedik-es-nyolcadikos diákok voltunk, akik Fekete Dezső irányításával Bácsalmás múltjával foglalkoztunk. Ma már elmondható, hogy ez életre szóló élmény volt valamennyiünk számára. Jomagam, mint nyugdíjas főszerkesztő, a találkozón úgy fogalmaztam, hogy nem lettem volna olyan ember, amilyen ma vagyok, ha nem tölthettem volna oly sok délutánt gyerekkoromban a bácsalmási könyvtárban, többnyire Fekete Dezsővel. Éppen ezért nem véletlen, hogy az általam indított és kiadott *Bácsalmás Könyvek* sorozatot Fekete Dezső emlékének ajánlottam. Hasonlóképpen fogalmazott Tordi Mária jelenlegi bátyai vállalkozó, amikor elmondta, hogy őt is befolyásolta ez a gyermekkori emlék, amikor támogatta Fehér Zoltán könyvének kiadását. Szoboszlai Attila közgazdász ugyancsak meghatározó élményként beszélt a honismereti délutánokról, és ma is őrzi azt a könyvet, amelyet dolgozata elismeréseként kapott. Ő aktív szerepet vállalt abban, hogy emléktáblája legyen a városban a Bácsalmáson született Boromisza Tibor festőművésznek. Sőt, kezdeményezője a budapesti Bácsalmási Törzsasztalnak.

Az emléknap résztvevői egyetértettek abban: Fekete Dezső méltó arra, hogy nevét viselje a közeljövőben bővülő és felújításra kerülő bácsalmási helytörténeti gyűjtemény.

Kiss Pál

Kapcsolatfelvétel nagyváradai és székesfehérvári civil szervezetek között

A Honvédség és Társadalom Baráti Kör (HTBK) Székesfehérvári Szervezete meghívására a nagyváradai civil szervezetek tizenhét tagja vett részt egy kétnapos találkozón 2015. november 2–3-án. A meghívás célja volt: előmozdítani a hasonló érdeklődési körű nagyváradai és székesfehérvári személyek és civil szervezetek eszmecseréjét, kapcsolatát és a későbbiekben testvéri együttműködését.

Ennek előzményei voltak. A kapcsolatkiépítés 2010-ben kezdődött, amikor egy tiztagú csapat, Sárközi Zoltán vezetésével eljutott a Pákozdi Katonai Emlékparkba, Székesfehérvárra, majd Doberdóba, meglátogatni a Nagy Háború emlékhelyeit. Akkor ismerkedtek meg Görög István ezredessel, a HTBK titkárával, az olasz Isonzó Baráti Kör tagjaival. Ez folytatódott 2011-ben, amikor a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Társaság (PBMET) egy emlékező kirándulást szervezett negyven személlyel az itt álló emlékgútlák megtekintésére. 2014. május 29-én harmincnégy személlyel részt vettünk

az újjáépített negyedik gúla újraavatásán, majd emléktáblát avattunk Visintiniben, a Magyar Kápolnában, a Nagy Háború nagyváradi és bihari hőseinek emlékezetére.

2015. november 2-án 10,30-kor érkezünk meg a Pákozdi Katonai Emlékhelyre, ahol már várt minket Görög István ezredes, az emlékhely igazgatója, a HTBK alelnöke. Itt már vártak minket a székesfehérvári civil szervezetek képviselői is. Az ünnepélyes köszöntés után következett a bemutatkozás. A mi részünkről a következők voltak jelen: Sárközi Zoltán, a Pro Liberta Partium társelnöke, a fő szervező, Dukrét Géza, a PBMET elnöke, helytörténész, műemlékvédő, Dovin Irma, PBMET Bihar megyei területi elnöke, Dukrét Aranka, PBMET szervező, Nt. Forró László, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület főjegyzője, püspökhelyettes, Gavrucza Tibor festőművész, a Tibor Ernő Galéria vezetője, Jakabffy László műemlékes mérnök és Jakabffy Emma, a Profamiliae Alapítvány vezetői, Kecse Gabriella tanárnő, a Tanoda Egyesület elnöke, Makai Zoltán mérnök, a PBMET tagja, az Erdélyi Magyar Műszaki Társaság képviselője, Meleg Vilmos színművész, a Nagyváradi Civil Kerekasztal elnöke, Mihálka Nándor régész, a PBMET ifjúsági alelnöke, Pásztai Ottó, a Nagyváradi Premontrei Öregdiákok Egyesületének elnöke, Péter I. Zoltán közíró, műemlékvédő, a PBMET tagja, Szebeni Lajos, a premontrei Öregdiákok Egyesületének alelnöke, Szilágyi Ibolya, a Partiumi Magyar Nyugdíjasok Egyesületének elnöke. Tizenhárman voltak a helybeliek közül. Az ezt követő beszélgetések alatt mindenki megtalálta az érdeklődési körének és egyesületének megfelelő partnert, társ szervezetet. Névjegykártyák cseréje, ajándékok átadása után ígéretes kapcsolatok kialakulása indult meg. Voltak, akik már komoly tárgyalásba kezdtek. Meggyőződünk arról, hogy jó kapcsolatokat fogunk tudni kiépíteni. A munka megindult. Ebéd és kávézás közben is folyt az ismerkedés, a megbeszélés.

14 órakor meglátogattunk minket Spányi Antal székesfehérvári megyés püspök, Karsai Béla, a HTBK elnöke kíséretében. Az elnök meleg szavú köszöntése után, amelyben kifejtette e találkozó célját, Spányi Antal püspök úr köszöntötte a vendégeket, sok sikert kívánva e találkozóknak. Reméli, hogy elmélyül e két királyi város, Nagyvárad és Székesfehérvár kapcsolata.

15 órakor elmentünk a közeli Don kanyar-emlékkápolnához, ahol katonai segédlettel halottak napi misét tartott Spányi Antal megyés püspök, a mi részünkről Forró László, lelkipásztor, püspökhelyettes tartott megemlékező szolgálatot. Ezután megkoszorúztuk az emlékművet, valamint gyertyát gyújtottunk a hősök emlékére.

16 órakor autóbuszra ültünk és elmentünk Balatonszemesre. Először megtekintettük Latinovits Zoltán síremlékét, ahol virágot helyeztünk el, valamint Bujtor István síremlékét. Ezután felkerestük szálláshelyünket. Vacsora előtt fogadott minket Karsai Béla elnök. Vacsora után, borozgatás közben tovább folytattuk az ismerkedést.

Kedd reggel indultunk Székesfehérvárra, a Civil Központban folytatódott a program. Itt is megjelentek az előző napon megismert civil vezetők. Konkrétan felvázoltuk a további feladatokat, amelyhez Domokos Tamás, a Civil Központ vezetőjének gondolatébresztő beszéde vezetett. Dél körül fogadást adott a HTBK elnöke, majd elkészítettük a két város közös programjának vázlatos összeállítását.

14 órakor a Városházára mentünk, ahol Róth Péter alpolgármester fogadott minket és köszöntött a város nevében. Itt meghallgattuk a Városháza műemléképületének történetét, majd a Szent Korona másolata mellett csoportképet készítettünk. Hazafelé menet megálltunk Dinnyésen, ahol megtekintettük a Várparkot. Itt számos, ma már romokban lévő vagy már nem is létező magyar vár ember nagyságú maradványait néztük meg.

E tapasztalatsere nagyon hasznos volt mindkét fél számára. Reméljük, hogy komoly kapcsolatok alakulnak ki a két város civil szervezetei között.

Dukrét Géza

Cs. Vasváry Ibolya festőművész születésnapjára

2015 tavaszán több meghívó érkezett számomra a Tolna megyében élő és alkotó festőművészek kiállításainak megnyitójára. A sorból kiemelkedett a 88 éves Mőzsi Szabó István életmű-kiállításának megnyitója, a bemutatott alkotások nagyszerűsége miatt. Másnap e-mail-t írtam Rühl Gizellának, a TolnaArt szerkesztőjének, hogy nekünk öcsényieknek is van egy nyolc plusz nyolc éves festőművészünk, Cs. Vasváry Ibolya személyében, aki szintén megérdemel egy életmű-kiállítást. A címzett válasza a következő volt: „*Kérdezd meg Ibolyát! Ha ő benne van, részemről mehet a dolog.*”

Aztán elérkezett 2015. október másodika. Szekszárdon a Babits Mihály Kulturális Központ Bakta Kiállítóterme zsúfolásig megtelt öcsényiekkel, családtagokkal, művészbáráttal, tisztelőkkel. Ibolya életmű-kiállításának megnyitóján Lakatos J. Péter szaválata után Hadházy Ágoston énekel, Győri Jolán és Veszprémi Tibor *Csokonai-díjas* táncosok öcsényi néptáncokat adtak elő, Fülöp János polgármester mondott köszöntőt, Rühl Gizella pedig konferált.

A művész 1927-ben született Pécsen. Hatéves korától a Mi Asszonyunkról elevezett női szerzetesek intézetében járt elemi iskolába, itt érettségizett, és itt szerezte első, népiskolai kántortanítói diplomáját. Ez a szigorú rend szerint működő intézmény hitet, tudást, emberi tartást adott hallgatóinak és elengedhetetlennek tartotta a jó erkölcsre nevelést. A diploma átvétele után Ócsényben kezdett tanítani. Itt ismerte meg férjét, Császár Pál jogászt, akivel később Pécsre költöztek. Házasságukból három lányuk született.

Cs. Vasváry Ibolya a férjéről készített képe előtt (Rühl Gizella felvétele)

tani a Pécsi Nevelési Központban, ahol közművelődéssel és műhelyszervezéssel foglalkozott. Innen vonult nyugdíjba.

Férje halála után a Tolna megyei Ócsénybe költözött. Abba a gyönyörű, hófehér házba, amit a XIX. század végén Császár Pál ősei építettek a Duna szabályozása és a környékbeli mocsarak lecsapolása után maradó kiváló termőföld hasznából. Az már csak hab a tortán, hogy ebben a házban szállt meg 1902-ben és 1903-ban Csók István festőművész, ahol többek között az *Ócsényi keresztelő*, *Ócsényi menyecske*, *Ócsényi táj*, *Mézevők* és a *Tiltott gyümölcs* című képeit készítette. A *Tiltott gyümölcs* a ház folyosóján került vászonra. Ennek a folyosónak a mai napig ugyanaz a kövezete, a nyílászárói és az ajtó kilincse. A ház is a hajdan volt idöket idézi, a nagykapu is eredeti, kilincseléval együtt.

A festőművész nyugdíjas éveinek egyik kiemelkedő élménye volt, amikor 1999 decemberében és 2000 első két hónapjában a Dél-Afrikai Köztársaságban festett. Kiállítása is volt ott, ahol alkalma nyílt tanulmányozni a zulu és a busman kultúrát.

Szakáll Ágnes és Tóth Tibor közreműködésével már az 1980-as években művésztelepet szervezett Ócsényben. A művésztelep minden év nyarán három hétig működött és működik, amelynek befejezéséig a résztvevő művészek kiállításon mutatják be alkotásaikat. A művésztelepre az egész országból érkeztek, érkeznek résztvevők. Az ezt követő kiállítás nagyon népszerű, sok embert vonz, mert mindenki eljön megnézni lefestett ismerőseit, saját portáját, házat, utcáját, vagy valamelyik falurészletet. A kezdetek óta állandó segítő és részvevő Lakatos J. Péter, a Magyar Nemzeti Galéria restaurátora.

Cs. Vasváry Ibolya 1989-ben Galériát hozott létre, amit akkor Rockenbauer Pál stábjá és a Magyar Televízió egykori Falutévé című műsora is bemutatott. Sokat segített a népszerűsítésben Decsi János újságíró, a megyei napilap egykori vezető publicistája is. Szalma Gáborné tanácselnök felkarolta a kezdeményezést és az 1989-es csuhébaba-kiállítást ő nyitotta meg. A ház folyosója a Galéria számára ezután kicsinek bizonyult, ezért egy évtizedek óta használaton kívül álló gazdasági épületet alakítottak ki kiállítások céljára.

2003-ban Ibolya létrehozta a Gránátalma Hagyományörző és Művészeti Egyesületet, amelyet tíz magánszemély alapított. (Ma ötven körüli a létszáma.) Az egyesület célja: Sárköz népi művészeti értékeinek megóvása, az utókor számára történő közvetítése, a társadalom kulturális örökségévé tétele, a hagyományos sárközi kézműves mesterségek életben tartása, sárközi népi életképek művészi alkotásokban való megörökítése, a népi hagyományok és művészeti értékek megóvása, megőrzése, és e ha-

gyományokra, értékekre való oktatás kortól függetlenül. 2008-ban leköszönt az egyesület elnöki tisztéről, de tagként továbbra is igen aktív.

Házában 1990 és 2010 között fiatalok sokaságát tanította a szépre és jóra ecsettel a kezében. Volt olyan év, amikor 10–12 festőnövendék figyelte kéztechnikáját. Azóta néhányan abba hagyták a festést, rajzolást, de többeket ő indított el művészi pályáján. Egyik tanítványa, az őcsényi Fehér Balázs a kaposvári egyetemen szerzett művész-tanár diplomát.

Háza nemcsak lakóház és műterem, hanem szellemi találkozóhely is mind a mai napig. Ezzel a nagy műveltségű hölgygel mindent meg lehet beszélni: a közélet dolgait, az ország és a nagyvilág történéseit, művészeti kérdésekkel együtt. Diplomamunkájukat író főiskolai és egyetemi hallgatók odaadó támogatója. Az őcsényi lélek rezdülésének festője.

Nem tartozik semmilyen szekértáborhoz. Ezért egyetlen kitüntetése az *Őcsényi Községért Emlékplakett*. Kívánom a mi Cs. Vasváry Ibolyánknak, hogy még nagyon sokáig festegessen mindannyiunk örömére!

A legfontosabbat majdnem elfelejtettem: Ibolyát mindenki szereti!

Andics János

A 80 éves Juhász Antal köszöntése

A szegedi születésű Juhász Antal, a dél-alföldi néprajzi kutatások meghatározó jelentőségű tudósa 2015-ben töltötte be 80. életévét. Köszöntésére a Móra Ferenc Múzeum, a Szegedi Tudományegyetem Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszéke és a Szegedi Akadémiai Bizottság Néprajzi Munkabizottsága kétnapos néprajzi konferenciát szervezett az Akadémia szegedi székházában, *Az anyagi kultúra és a társadalom változása* címmel, amely éppen az ünnepelt születésnapján (augusztus 6-án) vette kezdetét. A jeles alkalomra az ország minden szegletéből érkeztek pályatársak, tisztelők és tanítványok, a résztvevők megtöltötték a Somogyi utcai székház dísztermét. A hivatalos köszöntők sorában a néprajztudomány vezető intézményeinek és azon szervezeteknek a képviselői szerepeltek, amelyeknek az ünnepelt pályafutása során tagja, de leginkább vezető tisztségviselője volt. Kocsis Mihály, a SZAB Nyelv és Irodalomtudományi Szakbizottságának elnöke házigazdaként elsőnek köszöntötte Juhász Antalt, aki a szakbizottság keretében működő Néprajzi Munkabizottság elnöke volt évtizedeken keresztül. Blazovich László a Csongrád Megyei Honismereti Egyesület által alapított *Nagy György-emlékplakett* átadásával méltatta és köszöntötte meg az ünnepeltnek a Csongrád megyei honismereti mozgalomban kezdetektől aktívan végzett szervező és tanácsadó munkáját. Kemecsi Lajos, a Magyar Néprajzi Társaság főtítkára, egyben a Néprajzi Múzeum főigazgatója köszöntőjében Juhász Antal muzeológus tevékenységét emelte ki, míg az MTA BTK Néprajztudományi Intézetének munkatársai: Balogh Balázs és Szilágyi Miklós a személyes kapcsolatra és a tudományos munkásságára helyezték a hangsúlyt.

(Köszöntőjüket Simon András olvasta föl.) A konferencián 8 szekcióban (az ünnepelt témakutatásaihoz kapcsolódva: *Termelés, fogyasztás, értékesítés; Nyelv, hagyomány, szakralitás; A társadalom változása és kutatása; Migráció; Települési és építészeti kultúra; Tárgykultúra, kézművesség; Népművészet, árucseré; Muzeológia*) 39 előadás hangzott el. (Az előadók többsége elkészült kézirattal érkezett – a szervezők így kötelessé-

Juhász Antal és Szalontay Vera az ünnepi ülésen, a háttérben Bárbth János (Schill Tamás felvétele)

gükknek érzik egy konferencia-kötet megjelentetését.) Az első nap végén Kertész Péter, az Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark igazgatója megnyitotta *A szegedi táj vonzásában* című, Juhász Antal néprajzi fotóiból rendezett tárlatot a Móra Ferenc Múzeumban, ezt követően kötetlen baráti találkozón szegtük meg a születésnap tortát. Az augusztus elején tomboló nyárban az ünnepi rendezvények résztvevői fizikai értelemben is meleg fogadtatásban részesültek Szegeden!

Juhász Antal pályafutását az elmúlt másfél évtizedben többen is méltatták. (A teljesség igénye nélkül: Bárh János tizenöt éve, születésnapja alkalmából az Ethnika II. évfolyamának 4. számában *A Dél-Alföld etnográfusa – A 65 éves Juhász Antal köszöntése* címmel, Péter László 2004-ben *A szegedi táj vonzásában* című kötet előszavában, ifj. Lele József, Szabó Ferenc és mások a *Határjáró* című köszöntő kötetben, Bogdán Lajos és e sorok írója 2011-ben a *Honismeret Csongrád megyében (1969–2011)* című kötet személyi adattárában.) Az életmű nyitott: a 2014-ben megjelent, *A halasi puszták az 1870-es években* című összefoglalás (Thorma János Múzeum Könyvei 38., Kiskunhalas, 2014, 144 p.) után készülöben van újabb, hasonlóan népszámlálási adatok és kataszteri térképek elemzésén alapuló kötete a szegedi tanyákról, valamint a *Tanyák, tanyai emberek Szeged vidékén 1964–2000* címet viselő fotóalbuma, amelyben a néprajzi gyűjtőútjain készített, a „folyton változó, sok helyütt megszűnt tanyavilág” dokumentumértékű „képmásait” adja közre.

Juhász Antal munkásságában, egész életében meghatározó a szegedi tájhoz való kötődés. „Szegeden végeztem gimnáziumi és egyetemi tanulmányaimat. A gimnáziumi érettségig, 1953 nyaráig a Szegeddel határos Sándorfalván laktunk, de a diákkori élmények, főként a meghatározó egyetemi évek a Városhoz kötnek. Visszatekintve úgy érzem, hogy kettős kötődés: a szegedi és gyermek- s ifjúkorom falusi kötődése alakította életemet és pályámat” – vallotta 1999-ben, a Szeged c. folyóirat hasábjain. (Szeged, 11. évf. 12. 119.) A szegedi Radnóti Miklós Gimnáziumban érettségizett, 1957-ben a Szegedi Tudományegyetemen szerzett magyar-történelem szakos középiskolai tanári oklevelet. 1957-ben a Móra Ferenc Múzeum munkatársa lett, ahol több mint harminc éven át gondozta a néprajzi gyűjteményt muzeológusként, majd osztályvezetői, igazgatóhelyettesi rangban is. 1991–1998 között a Szegedi Tudományegyetem (József Attila Tudományegyetem) Néprajzi Tanszékének vezetője, 1998-tól visszavonulásáig oktatója volt. 1995 óta egyetemi magántanár.

1961-ben Bálint Sándor néprajzprofesszornál *Régi vízi élet és kihalt szegedi faiparágak* című dolgozatával szerzett egyetemi doktorátust, a *Szeged környékének településnéprajza és népi építésze* című kandidátusi disszertációját 1986-ban védte meg. Egyetemi magántanári habilitációját a debreceni Kosuth Lajos Tudományegyetemen szerezte 1995-ben *Migráció és település a Duna–Tisza közén a XIX–XX. században* című előadásával, 2003-ban a Duna–Tisza közti migrációs folyamatokat feltáró értekezésével elnyerte a Magyar Tudományos Akadémia doktora tudományos fokozatot.

Tudományos érdeklődésének középpontjában kezdettől a szegedi táj népi kultúrája és társadalma állt. Fő kutatási területei: a dél-alföldi tanyák településnéprajza, népi építészet, kézművesség, népi társadalom és életmód, migrációs folyamatok a tájon.

Muzeológusként értékes kisipari műhelyfelszerelésekkel, a paraszti gazdálkodást és életmódot reprezentáló tárgyakkal gyarapította jelentősen a néprajzi gyűjteményt. A gyűjtőútjain készített, archivált fényképfelvételek száma több ezerre rúg. Múzeumi éve alatt három állandó (*Szeged környéki népiélet* – 1968; *Csongrád megyei parasztbútorok és népviseletek* – 1978; *Csongrád megye népművészete* – 1991) és számos időszaki kiállítást rendezett, nevéhez fűződik az ópusztaszeri történeti emlékpark szabadtéri néprajzi falujának telepítési terve és több ház berendezése is.

Szerkesztette a Móra Ferenc Múzeum Évkönyvének több kötetét, 1970–1990-ig a Csongrád Megyei Honismereti Híradó társszerkesztője. Tizenöt dél-alföldi település történeti–néprajzi monográfiájának megírásában vett részt és közülük hét monográfiának (Ásotthalom, Tápé, Kistelek, Mórahalom, Mindszent, Öttömös) szerkesztője is volt. Szerkesztője és szerzője az 1990-ben megjelent *Csongrád megye népművészete* című reprezentatív kötetnek. Nevéhez fűződik a *Migráció és település a Duna–Tisza közén* című kiadványsorozat elindítása, valamint a Néprajzi Tanszék *Táj és kultúra* című sorozatának négy kötete. Munkatársa a *Magyar néprajz* című akadémiai kézikönyv két kötetének (*Kézművészet; Életmód*). A *Szeged története* című nagyszabású történeti monográfia második és harmadik kötetében megjelent tanulmányaiban az életmód és a tárgyi ellátottság, a városi kézműiparok történeti forrásokon alapuló elemzését végezte el (*Az életmód és tárgyi ellátottság* 2: 439–483.; *Kézműipar, kisipar* 3/1: 415–445.). Jelentős részt vállalt a *Csongrád megye építészeti emlékeit* bemutató kataszter megírásában. Tudományos munkásságát mintegy másfél száz tanulmány fémjelzi, melyekkel részben az általa tisztelt elődök: Tömörkény István, Bálint Sándor munkáihoz kapcsolódik, részben a dél-alföldi néprajzi kutatások új irányait jelöli ki. A szakmai folyóiratokban, múzeumi évkönyvekben és tanulmánykötetekben publikált dolgozatai mellett több önálló kötete is megjelent. Tanyakutatásainak egyik legteljesebb ter-

mése a Móra Ferenc Múzeum Évkönyv sorozatában önálló kötetként megjelent, *A szegedi táj tanyái* című munkája (MFMÉ 1982/83–2, Szeged, 1989, 270 p.). A hajdani szegedi tanyavilág népeletéről szóló írásai *Település és közösség* címmel 1993-ban a Debreceni Tudományegyetem *Folklór és Etnográfia* című sorozatában jelentek meg önállóan. 2004-ben a Bába Kiadó jelentette meg *A szegedi táj vonzásában* című tanulmánykötetét, ugyanott jelent meg 2011-ben a *Parasztok, pásztorok, kézművesek* című cikkgyűjteménye. A több évtizeden át folytatott migráció-kutatásainak eredményeit 2005-ben, *A Duna–Tisza közti migráció és hatása a népi műveltségre* című összefoglaló értekezésében tette közzé.

A szegedi tájhoz való kötődését a szülők, különösen id. Juhász Antal gimnáziumi tanár és igazgató mellett tanára, példaképe, Bálint Sándor is erősítette: „*Az ő addigi munkássága példázza a szülőföld iránti elkötelezettségemet, támpontokat nyújtott, megmutatta a fiatal kutatónak, mit érdemes és szükséges föltárnia, ha egyszer a nyomdokaiba kíván lépni.*” (Szeged 11. évf., 12. sz. 119.)

Tudományos tevékenysége mellett mindig kivette részét a magas színvonalú ismeretterjesztés munkájából is. Három évtizeden át szervezte az önkéntes néprajzi gyűjtőpályázatok megyei lebonyolítását. A honismereti mozgalom szakmai irányítását a kezdetektől, 1960-tól vállalta. Az 1969-ben 15 fővel megalakult Csongrád Megyei Honismereti Bizottság tagja, 1974-ben, Börcsök Vince betegség miatti lemondása után titkára, majd Nyíri Antal visszavonulásával 1977-ben elnöke lett. A rendszerváltás után újjászerveződő (1991) mozgalom által életre hívott Csongrád Megyei Honismereti Egyesület alapító tagja és egyben első elnöke volt, tisztségét 2001-ig töltötte be. Az egyesület újjászervezésével mulhatatlan érdemet szerzett, kitartással végzett tudományszervező és ismeretterjesztő tevékenységének elismeréseként, a tagság javaslata alapján örökös, tiszteletbeli elnöke maradt. A Csongrád megyében végzett honismereti munkát dokumentáló és népszerűsítő Honismereti Híradó szerkesztőbizottságának a folyóirat megszűnéséig tagja volt.

Kedzettől fontosnak tartotta a fiatalok, elsősorban a középiskolás, később a főiskolás diákok bevonását a honismereti munkába: „*Ismerje meg a ma nemzedéke a közelmúlt és a ma sikereit, tudjon ezeknek örülni, legyen rájuk büszke, hiszen neki is van benne része*” – írta 1976-ban (Csongrád Megyei Honismereti Híradó, 49.) Az 1960-as évek elejétől az önkéntes néprajzi gyűjtőpályázatokon évenként szép számmal szerepeltek a megyei középiskolák: különösen a szegedi Vedres István Építőipari Technikum, a szentesi Ipari Szakközépiskola, a hódmezővásárhelyi Bethlen Gábor Gimnázium tanulói által készített pályamunkák. (Felsorolásom nem teljes!) A Móra Ferenc Múzeum Néprajzi Adattárába leltározott dolgozatok alapján különösen inspirálóan segítette a népi építészeti felméréseket, az építőipari technikum tanárával, Németh Olivérrel karöltve. 1962 és 1970 között 18 pályamunka keletkezett Algyő, Apátfalva, Bordány, Domaszék, Csongrád-Bokros, Hódmezővásárhely, Kiskundorozsma, Levelény, Sándorfalva, Szentmihály, Szőreg, Tápé, Újszentiván, Zsombó parasztházairól és gazdasági épületeiről. A fotókkal és kiváló műszaki rajzokkal, teletérképekkel szakszerűen illusztrált pályamunkák amellelt, hogy méltán arattak országos sikereket, a XX. század második fele falusi építészeti reliktumainak értékes dokumentumai. Hogy ebben mekkora szerepe volt Juhász Antalnak, arról így szóltak az egyik pályamű szerzői: „... külön köszönetünket fejezzük ki Dr. Juhász Antal és Németh Olivér tanár uraknak, amiért elindítottak a nem is olyan könnyű kutatás útján, és tanácsaikkal mindig készséggel rendelkezésünkre álltak.” A múzeum adattárában sorra fellelhetők a megyében működő honismereti szakkörök (Apátfalva, Kiszombor, Maroslele, Mindszent, Rúza, Tápé) tagjai által készített pályamunkák, valamint a honismereti mozgalom által koordinált helynévgyűjtés dokumentumai is (Apátfalva, Csanádpalota, Derekegyháza, Felgyő, Földeák, Királyhegyes, Kistelek, Kövegy, Nagymágocs, Öttömös, Szentés-Alsópárt, Pitvaros, Pusztamérges, Rúza, Tiszasziget, Zákányszék), amely szoros együttműködést feltételez a múzeum és a mozgalom szervezeti egységei között. Büszkén írta 1971-ben: 1963 óta 10 ezer oldalnyi kézirat, 316 pályamunka érkezett! A pályamunkák szerzői között számos diákot találunk, közülük többen neves kutatóvá, muzeológussá érték. Részben a honismereti szakkörök munkájához, részben a megyében szervezett honismereti diáktáborok szakcsoportjaihoz kötődve inspirálta és segítette a helyi gyűjtemények, múzeumok tárgyi anyagának gyarapítását, a meglévő gyűjtemények rendezését, korszerű kiállításokban való bemutatását is (ld. Szegvár, Mindszent, Csanádpalota).

A Csongrád Megyei Honismereti Híradó 1971. évi számában *Néprajzi gyűjtőfeladatok Csongrád megyében* címmel írt programadó összefoglalást. Kutatói érdeklődésének megfelelően útmutatása elsősorban az anyagi kultúra terén részletesen kidolgozott. 44 év távlatából elmondható, hogy célkitűzései nagyjából megvalósultak! Az akkor meghatározott feladatok elvégzésére kutatócsoportokat szervezett, s amelyeket nem saját erőből valószínűsített meg, azokat a keze alatt felnőtt kutatónemzedék tagjai vállalták fel.

Honismereti munkáját a Honismereti Szövetség 1997-ben a legmagasabb elismeréssel, *Bél Mátyás-émlékplakettel* jutalmazta.

Bárkányi Ildikó

Szer Üzenete Díj Fekete István írónak

2015. szeptember 6-án tartották az Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark egyik legfontosabb ünnepét, a *Szobori búcsút*, melyre az idén is sokan elzarándokoltak. Az ünnepi szentmisét Kondé Lajos, a Szeged–Csanádi Egyházmegye pasztorális helynöke celebrálta a szeri monostorromok között. Az ünnepi mise keretén belül, a szentáldozás után került sor az emlékpark saját alapítású kitüntetésére, a *Szer Üzenete Díj* átadására. A monostorásatások során itt megtalált íjas ezüst pecsétyűrű hiteles másolatát olyan magyar keresztény embereknek szánják, akik képesek közösséget teremteni és példamutató életükkel segítenek Ópusztaszer üzenetét – hit, megmaradás, hűség, hazaszeretet – mind több emberhez eljuttatni. Az idei évben ezt a rangos elismerést többek között (posztumusz) Fekete István is kiérdemelte.

Nagy meglepetés ért, hogy a díj átvételére engem kértek fel a szervezők. Ugyan köztudott, hogy 45 éve ápolom Fekete István író emlékét és népszerűsitem életművét, de ez a felkérés meghatott és készséggel tettem eleget a megkeresésnek. Természetesen a Fekete család tagjait is tájékoztattam, akiktől szintén megkaptam a meghatalmazást az elismerés átvételére.

A díj átvétele előtt volt szerencsém találkozni Kertész Péter ügyvezető úrral, aki elmondta, hogy 2007-ben alapították az elismerést és az élő díjazottak tesznek javaslatot a következő év kiválóságaira. Ahogy őt, engem is meglepett, hogy még nem felejtették el, sőt, tisztelik és szeretik Fekete Istvánt.

Az is köztudott, hogy nagy magyar írók életében kevés elismerést kapott. A Rákosi-korszak legsötétebb éveiben is hű maradt hitéhez és a Teremtőben mindig vigaszt talált. 1960-ban a *Tüskevár* című ifjúsági regényéért megkapta a *József Attila-díjat*. 1970-ben (születésnapján) *A Munka Érdemrend Arany Fokozatát* vehette át a Parlamentben. 1998-ban posztumusz *Somogyért* díjban részesült, 2000-ben posztumusz *Magyar Örökség* díjas lett. 2004-ben szintén posztumusz a *Hűség a Hazához Érdemrend Nagykeresztje* kitüntetését érdemelte ki.

Jelenleg a Hungarikum Bizottságnál van Somogy Megye Értéktár Bizottságának beadványa, valamint folyamatban van Tolna megye felterjesztése is. Jómagam vallom és hiszem, hogy Fekete István életműve hungarikum!

Bodó Imre

In memoriam

A kanász első fia

Megemlékezés Pál Pista bácsiról

Hogyan születtek a népmeséink? Hát így: a kanász első kisfiából híres lovag lett – A Magyar Kultúra Lovagja. Pál István tereskei juhász, furulyás és dudás, valóban számtalan kitüntetés és elismerés birtokosa lett, mert a saját életmódbeli és kulturális múltunknak olyan csodálatos tárházát nyitotta ki nekünk, amelyet rajta kívül kevesen. És nemcsak ezért, de azért is, mert így magyar ember volt.

„Egyezerkilencszáz-tizenkilencben születtem a Nógrád megyei Kétdobonyban, február 25-én.” Így kezdte minden bemutatkozását, ha kérték hogy meséljen magáról. És így fejezte be, jó szívvél: „Kíváncsi vagyok, hogy éljenek legalább annyi évet egészségben, mint én.”

Pista bácsi 2015. március 2-án, 96 éves korában hunyt el. Különleges életpályát futott be, mert élete utolsó huszonkét évében minden megváltozott. Az addigra már a feleségét, fiait elvesztő ember a halál küszöbén volt; de újra föléledve olyan csodálatos népzenei kultúrát adott át nekünk, amely egyúttal lelki, néprajzi, történelmi, népmesei, állatgyógyászati ismeretekkel is összekapcsolódott. Egymástól elválaszthatatlanul egy emberben egyesült nála ez a rengeteg tudás, amelyet korunk ma megpróbál különválasztva elemezgetni. Kemény tartása, rendszeretete, erős figyelme mindenkit egyből szinte „igazodásra” készítetett. Nem volt tévedhetetlen; de állandóan törekedett a jóra, és ahogy a régi bölcseszavak is mondják: ennél többet egyikünk sem tehet. És hát a huncutság, hát az sose ment ki belőle...

Álljon itt most a néhány legfontosabb adat róla, ha valaki nem ismerte őt.

Kétfodonyban született, Pál István kanász és Cziglian Erzsébet negyedik gyermekeként, ő volt a családban az első fiú. Kanász édesapja már a születéskor a hóna alá tette a duda sípját. Legénykorát Bánkon töltötte, majd Tereskére nősült. A pásztorágnak minden ágáról komoly tudást szerzett, volt kanász, gulyás, kocsis, juhász. Az igazi, kemény, de szép pásztoréletről egyre többet tudva gyarapodott zenei és énektudása is. Dudálni édesapja tanította, a furulyajátékot és a furulyakészítést édesanyja nagybátyjától tanulta, akit szeretetből csak „Cziglian nagyapának” nevezett. (Szűkebb pátriám miatt fontos megjegyezni, hogy anyai nagymamáját viszont – aki a legendai temetőben nyugszik – Gyenes Apollóniának hívták, és Bernecebarátiból származott.) A háborúban a frontot is megjárt, túlélte a nagy veszedelmet. Állandóan gyarapította tudását, így az állatok, a természet tökéletes ismerete mellett dudás-furulyás-énekes kincsestára is hatalmasra növekedett. Családi tragédiája (felesége és fiai halála) miatt azonban ez a kincs már szinte elveszendőben volt, mikor 1992-ben Juhász Zoltánék rátaláltak. Ezután következett az a bizonyos életszakasz, amelyben a magyar népzene sok rajongója és továbbvivője több mint két évtizeden át személyesen tanulhatott tőle. Számátlan fellépés, szereplés, külföldi utazás, táborozás és személyes tanítás során adta át tudását. Sok magas kitüntetést kapott, *A Népművészet Mestere*, *A Magyar Kultúra Lovagja* és a *Madách-díj* birtokosa volt. És mégis, újra és újra szerényen elmondta, mi csoda jó érzés és milyen szívéig hatoló, hogy őt, a kanász fiát ennyire megbecsülik...

Rengeteg tanítványa közül én és a feleségem csak egyik vagyunk, de közel állunk hozzá, sokat látogattuk őt Tereskén, Bernecebaráti és Budapest között félúton be-belátogattunk hozzá. Duda-, furulya-, énektudását hál' Istennek számtalan tanítványnak adta át, a híres pikkelyes furulya készítését viszont csak néhányan vittük tovább; büszke vagyok rá tanítványként, hogy az én faragványaim is ott voltak nála a fogason, juhászkampója és önöntéses ostora mellett.

Nehéz leírni, milyen volt Pista bácsi, mégis leginkább személyes élményeinken keresztül próbálom ábrázolni.

Már a megismerkedésünk első néhány mondata is olyan volt kicsiben, mint az ő egyénisége: kemény, viharos, szigorú, huncut, vizsgálódó és végtelenül jószívű egyben. A Kacár-tanyán (a népi meseterségek tanyája a Börzsönyben) találkoztunk vele 2007 tavaszán, a Szent György-napi ünnepen. Csináltam hetekkel azelőtt egy flótát, amit méretezett rajz alapján próbáltam elkészíteni, hát az akkor még csak halovány próbálkozás volt. Félve vittük oda Pista bácsihoz feleségemmel, a tanya szép füves rétjén megállítva kértük, ugyan, mondana róla valamit.

Pista bácsi forgatta a kezében, vizsgálgatott minket a szemével, azután szigorúan nézve (de a bajusza mögött mosolyogva) megszólalt: „*Hát mit képzelnék maguk?! Hát embert eszek én? Hogyhogy még nem jöttek el hozzám Tereskére?! Megmutatok mindent, hogy kell eztet e flótát, furulyát csinálni!*” Ez így volt. Tréfásan ránk ijesztett, hogy aztán valóban mindent megtanítson. Tanított is, önzetlenül, minden apró fogást részletesen a furulyakészítésről, heteken keresztül, én meg mint egy kisgyerek a nagypapjától, boldogan szívtam magamba a tudást. De az első látogatáskor, a régiék rendje szerint meg kellett lenni az első próbatételnek is.

Első alkalommal, mikor meglátogattuk, kértük, hogy énekeljen és furulyázzon magnóra nekünk nótákat (hiszen azokat is nagyon-nagyon meg akartuk tanulni). Szívesen beleegyezett, aztán valahogy szóba került, hogy épp most hozták meg a tüzelőjét, ő már idős, nem bírja fölhasigatni. Nosza, ajánlkoztam rögtön, Pista bácsi, segíték én! Hát jól van, jól van, dörmögte az öreg. Rövidesen azon kaptam magam, hogy állok kint az udvaron egy nagy halom tűzifánál, hasogatom a fát jó hosszú ideje már, csak nem akar fogyni, odabentről meg kihallatszik a vágyva vágyott ének- és furulyaszó egy-egy foszlánya. Feleségem, Ági a magnóval bent a konyhában vette föl az énekeket, Pista bácsi szépen sorjában énekelte-furulyázta, amit kértünk. Aztán egyszer csak elfogyott a fa, és az énekszó is abbamaradt. Bánkódtam kicsit, hogy nem hallgathattam közelebről; de utólag visszagondolva, bizony így volt helyes.

Később aztán bementünk a fészerbe, megtanulni a furulyának való bodzafa kifúrását. Aztán sokat jártunk még hozzá és persze már én is bent voltam, sokat énekelünk, furulyáztunk együtt. Tanított minket is, a gyógyításról is, az állatokról is beszélt, gyerekkoráról, a pásztorvilágról. Meséket is mondott. Az évkör rendjét pontosan tudta és meg is tartotta az ünnepeket. De sok szép karácsonyi dalt is tudott, és milyen jó volt hallgatni, hogyan élték meg régen a karácsonyi napokat, hogyan imádkoztak! Tudom, volt olyan, hogy a hosszas beszélgetésben került elő egy-egy gyerekkori szép élménye, nagyokat kacagott a régi huncutságokon.

Mindig nagyon gondosan, nagy figyelemmel készült a fellépéseire. Külön csokrokat válogatott, ha ifjúkori, vagy pásztorjátékokat kértek tőle, mindegyiket végigpróbálta otthon. Amit hosszú idő alatt észrevettünk, az az volt, hogy ugyanolyan hihetetlen erővel, vidámsággal énekelte a nótáit otthon is, az asztalnál, mintha a színpadon lenne. Nem volt különbség, nem volt halkabb, mondjuk mert például egy

kis szobában voltunk, ő ugyanaz az ember volt otthon is, a színpadon is. Volt viszont hangerő és érzelemváltás egy nótán belül egy-egy sornál, ha azt a mondanivaló megkívánta, olyan érzelemgazdag játéka volt az énekekben, hogy ezért is nagyon csodáltuk. Ezt viszont hiába is írom le papíron – tessék megnézni a videófelveteleken! Szerencsénkre nagyon sok felvétel van róla, akár az interneten is. Kedves olvasó, ha eddig nem tette, nézze meg, hallgassa meg Pista bácsit!

Aztán, ha színpadra került, olyan erővel énekelt, hogy ugyancsak csodájára jártak. Nemezszer volt, hogyha mi vittük Pista bácsit szerepelni, előadása közben a közönségből odasúgták: „Mennyi idős Pista bácsi? Kilencvenhárom?!? Tyű, a mindenit, ha én ilyen idős koromban így tudnék.” Bizony nemigen kellett neki mikrofon.

Pál Pista bácsi Bernecebarátiban 2007 augusztusában
(A szerző felvétele)

átélve azokat az érzelmeket, amelyek abból a dalból sugároztak. Közben – mi tudtuk – állandóan figyelte a közönséget, rajtuk tartva egyik szemét, és ha „helyzetpoén” adódott, azt rögvest kihasználta! „*Mulatott is a nép rajtam!*” – újságolta nemezszer boldogan, ha mesélt valamelyik fellépéséről.

Példamutató volt a rendszeretete. A kiskert a háza mögött, a völgyecskében, mindig takaros volt, amíg csak le tudott menni, sok-sok éven át az egyedüllétben is bizony szépen termettek ott a paprikák, paradicsomok; és micsoda örömmel mesélte, milyen jó érzés egy-egy paradicsomot csak úgy leszakítani és megenni. Nemezszer próbálta tanítani a mai embereket, a fiatalságot, hogy legyen önnfenntartó, műveljen magának kertet, ne hagyja magát csak a boltra. Sokat emlegette a régi szép magyar világ elmúlását, az állatok eltűnését, az elhanyagolt réteket, erdőket, a gazdátlan elvadult tájat: „*Gyászba van a magyar határ*” – mondogatta.

Mígnem azután gyászba lett a mi szívünk is: kilencvenhatodik születésnapja után néhány nappal elköltözött a boldogabb világba, viszontlátni végre szeretteit újra. 2015. március 7-én kísértük utolsó útjára a tereskei temetőben, ríttak a dudák és furulyák, megsiratták hangjaikkal a tekerők és a fujarak is...

Gondolkodtam magunkról, akik itt maradtunk, ismertük, szerettük Pista bácsit. Vajon mi mennyire tudjuk *megélni teljes szívvel* az énekeinket, hangszerjátékunkat, a mesterségünket. Pista bácsi valóban egy volt azzal, amit csinált. Mi többnyire *népzene*t és *néprajz*ot csinálunk. Konferenciákat, koncerteket, különféle tanulmányokat mutogatunk egymásnak. Kell és jó ez is, de kevés. Lángolj! Énekelj, furulyázz, és légy igaz magyar ember! Ez a Mérték, amit ő tanított, ami ő volt.

A temetés után napnyugatkor kimentünk a házunk elé. Már sötétbársonykék volt az ég, és éppen velünk szemben a dombtetőn láttuk, hogy egyetlen nagyon fényes csillag világít ránk. Tudtuk, mit jelent. Később, egy óra múlva már nagyon sok csillag lett az égen, de mind haloványabbak voltak.

Az a helyzet, megpróbáltam lefényképezni azt az egy csillagot, de valahogy homályosak lettek a képeim. Kemény az igazság, de nincs más út. Most, hogy elment ebből a világból, létével megszabta a törvényt tanítványainak: nincs mese, a magunk útján, de nekünk kell Mértékké válnunk.

Gyenes Tamás

Dr. Kapronczay József (1934–2015)

1934. július 7-én született Pécsen. Az elemi iskola első négy osztályába a pécsi Belvárosi Fiúiskolában járt, majd a 8 osztályos képzés keretében szülővárosában a ciszterci, később állami Nagy Lajos Gimnáziumban érettségizett 1952-ben. Értelmiségi származása miatt csak 1953-ban, a „hátsó kapun” kerülhetett be a Pécsi Pedagógiai Főiskolára, amelynek biológia–földrajz szakán 1956-ban szerzett általános iskolai tanári oklevelet. Gyakorló évét, majd tényleges tanári pályáját a szigetvári Rákóczi utcai Állami Általános Iskolában kezdte. Közben 1958-ban felvételt nyert a JATE TTK biológia–földrajz szakára, ahol 1962-ben középiskolai tanári oklevelet, majd 1963-ban summa cum laude fokozattal *A Zselic komplex természeti földrajza* című értekezéssel doktori címet szerzett. Egy tanéven át óraadóként, majd 1960-tól kinevezett tanárként a szigetvári Zrínyi Miklós Gimnáziumban tanított. 1965-ben tudományos munkatársi beosztást nyert az MTA Dunántúli Tudományos Intézeténél. Közben megnősült, felesége Göttche Piroska tanár, házasságukból két leánygyermekük született.

Dr. Kapronczay József

1967-ben visszatért korábbi szigetvári munkahelyéhez, mely mellett 1972–1976 között a földrajz tantárgy megyei középiskolai szakfelügyelője volt. 1976-tól a gimnázium igazgatóhelyettese, egészen 1995-ben történt nyugdíjba vonulásáig. Tanári hitvallását így összegezte: *„Életem alapelve, hogy szakértői tekintetben a lehető legtöbbet adjam tanítványaimnak, és emberileg úgy irányítom őket, hogy tisztességes magyar emberek legyenek.”* Nem volt idegen tőle a közélet sem: a tanácsrendszer utolsó ciklusában – pártonkívüliként – a városi tanács, illetve végrehajtó bizottság tagja volt. 1990-ben az MDF színeiben a Baranya megyei 7. sz. (szigetvári) választókerületben egyéni jelöltként országgyűlési képviselővé választották. Ezen minőségében az Országgyűlés Oktatási, Ifjúsági és Sportbizottságában dolgozott. A sport is közel állt hozzá: évekig volt a szigetvári ZMSE férfi, majd női kézilabdacsapatának edzője.

Pályája során az iskolai munka mellett a földrajztudománnyal is szoros kapcsolatban állt, 35 tanulmánya jelent meg különböző folyóiratokban és időszakos kiadványokban. 1987–1993 között tagja volt a Magyar Földrajzi Társaság Országos Választmányának, 1975-től pedig az Országos Középiskolai Tantervi Bizottság Földrajzi Szakbizottságában tevékenykedett. Szakmai publikációi elsősorban a Zselichez és Szigetvár városához kapcsolódtak. A Szigetvári Várbaráti Kör tagjaként négy könyvet írt, melyek a Kör Kiskönyvtárának sorozatában jelentek meg. Ezek: *Szigetvár helyi társadalma és környezete* (20., 2004), *Szigetvár település morfológiai fejlődése 1689-től az ezredfordulóig* (22., 2007), *A turbéki szőlőhegy* (26., 2008), *A Zselic természeti képe* (34., 2014).

Munkáját számos kitüntetéssel ismerték el. 2004-ben *Szigetvár Város Díszpolgára* lett. 2014-ben, 80. születésnapján a Szigetvári Várbaráti Kör utolsó könyve megjelentetésével ünnepelte a tanár urat, méltatva a helytörténeti kutatómunkában és a tanári pályán végzett kiemelkedő szerepét.

2015. április 11-én elköltözött az élők sorából, április 24-én a szigetvári Turbéki temetőben helyezték örök nyugalomra.

Kolics Pál